

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola

Fejes János

*Bibliai és mitológiai minták recepciója
az extrém metal dalszövegeiben*

Doktori (PhD) tézisfüzet

Az Irodalomtudományi Doktori Iskola vezetője:

Dr. Hargittay Emil, DSc. egyetemi tanár

Témavezetők:

Dr. Bazsányi Sándor egyetemi docens

Dr. habil. Kőszeghy Miklós egyetemi docens

Budapest, 2018.

I. Háttér és kérdésfelvetés

A heavy és az extrém metal zene – születésétől, az 1970-es évek elejétől fogva – a közvélekedés szerint egy erőszakos, gyűlölettel telt és értékeket elvető zenei irányzat. Ezen, főként a műfajon kívülről jövő bélyegek elsősorban a torzított hangzáson és az időnként elcsípett dalszövegmorzsákon alapultak, azonban az 1990-es évek óta a tudományos kutatások számára is jelentős témakörre vált. Szociológusok, zenetudósok, zenetörténészek, pszichológusok, sőt irodalmárok és vallástudósok is megtalálták az általuk vizsgálható részkérdéseket. Az elmúlt 25 évben kötetek és cikkek sora, esetenként tematikus konferenciák kísérelték meg mélyebb szinteken megérteni a metal zene különböző dimenzióit, eddig kevesebb jelentőséget tulajdonítva a dalszövegeknek.

Ahogy a metal zene az 1970-es évek ellenkultúrájának a terméke, úgy hozzáállásában a New Age kultuszok és Új Vallási Mozgalmak (amelyek tetemes része szintén a nyugati társadalom elleni lázadás eszményét tűzte ki maga elé) világának párhuzama, amelyek kulturális lenyomatai elsősorban a dalszövegekben találhatóak meg. Tézisünk szerint azon zenei mozgalom, melyet „*mitologikus metalnak*” nevezhetünk egy különálló folyam a metalon belül, amely kreatív energiákkal látja el a zsánert, elsősorban tudatos alkotói erőfeszítéseket mutatva, ezeken keresztül pedig az ókori kulturális hagyaték éled újjá a hallgatóság számára.

Általánosságban véve, a metal zene egyes alszánerei, azok hangzása alapján kerültek elnevezésre, így pl. a black, thrash vagy a power metal mind zenei kifejezésmódjai szerint ismertek, nem pedig a műfajokra jellemző teljes attribútum rendszer miatt. Az 1990-es évek végén, a 2000-es évek elején létrejött viking metal e folyamat remek ellenpárja. A viking metal hagyományosan a folk metalból kinövő műfajnak tekintendő, amely megnevezés azonban érvényes minden olyan zenekarra, amely szövegvilágában a viking hagyományokkal foglalkozik, még akkor is, ha hangzásában nem követi ezt a trendet. Így a viking és esetenként a pagan metal inkább

olyan irányzatok, amelyek dalszövegeik alapján kerülnek bekategorizálásra, nem pedig zenéjük alapján.

Ebben a tekintetben a „*mitologikus metal*” jelző minden olyan zenekarra alkalmazható, amely dalszövegeiben utal mítoszokra, mesékre vagy legendákra. Maga az elnevezés az amerikai Absu zenekar 2005-ös gyűjteményes lemezétől kölcsönöztetik, melynek címe *Mythological Occult Metal*. Mivel érdeklődésünk kevésbé érinti az okkultizmus által meghatározott dalszövegeket (mely külön dolgot érdemelne) így a címből csak a „*mitologikus metal*” részt emeljük át.

II. Módszertan

Érdeklődésünkkel összhangban egy három pillérből álló rendszert építettünk fel, hogy megvizsgálhassuk és megértsük a „*mitologikus metal*”. Ennek elemei: 1) metal tanulmányok; 2) irodalomelmélet; 3) vallástörténet.

1) *Metal tanulmányok*: az 1980-as és '90-es évek határán kialakult tudományos irányzat a heavy és extrém metal akadémiai színvonalú kutatását tűzte ki célul maga elé. Azóta a metal tanulmányok afféle tudományközi elnevezéssé vált, amelynek része minden olyan bölcsészeti- és társadalomtudomány, amely a metal szubkultúrához közelít. Ezek között megtaláljuk a szociológiát, zenetudományt, zenetörténetet, antropológiát, olyan munkákkal, amelyek igyekeznek megérteni a zenét, a közösséget és magát az élő előadásmódot minél részletesebben, eddig némileg hanyagolva a dalszövegek tanulmányozását. A populáris kultúráról és a metal zenéről szóló általános munkák alapján elmondhatjuk, hogy a metal zene minden kifejezési formája a hatalom, a lázadás és az örület eszményeivel és azok érvényre juttatásával áll valamilyen módon kapcsolatban.

2) *Irodalomelmélet*: ezen alapvető bevezetés után közelebb léphetünk a dalszövegek világához. Mindamellett, hogy a metal dalszövegek szemantikai minősége nem éri el a szépirodalom színvonalát, nem tagadhatjuk, hogy a populáris szövegek kategóriájába tartoznak, ezért az írott szó egyéb jellemzőivel mindenképpen rendelkeznek. Mivel a „*mitologikus metal*” dalszövegeinek azon aspektusa érdekel bennünket, hogy milyen módon olvassák és írják újra az egyes történeteket, így az olvasás és befogadás elmélet vált kiindulópontunkká. Wolfgang Iser és Stanley Fish bevezetett bennünket az olvasás fenomenológiájába és a kánon megformálásának lehetséges útjaiba. Northrop Frye segítségével megmerítkeztünk a vallási irodalom kettősségében, míg Richard Shusterman és Mihail Bahtyin megmutatta számunkra, hogy a művészetnek, így a zenének is van szomatikus, tehát testi érzetektől fakadó dimenziója, továbbá pedig nem elhanyagolható a groteszk jelentősége sem. Felvérteztvén magunkat mindazokkal a fegyverekkel, amelyet az irodalomelmélet felsorolt alakjai ajánlanak, végre szembenézhetünk a következő kérdéssel: a valódi mitológiai tartalmakkal.

3) *Vallástörténet*: az ókori vallási jelenségek újraértelmezése vagy újjáélesztése nem kortárs invenció, gyökerei megtalálhatóak a középkori misztikában, a reneszánsz alkímiában és a 18-19. századok okkultizmusában. Az újpogányság, a New Age kultuszok és az Új Vallási Mozgalmak megjelenése nyújtja a díszletet a „*mitologikus metal*” számára. Harmadik pillérként tehát a fent nevezettek vallástörténeti fejlődésével értünk el a kijelölt témához.

A disszertáció oldalain előkerülő mitológiai témák és kultúrák (sorrendben: sátánizmus és kereszténység, Mezopotámia, ókori Egyiptom, ókori Izrael, görög-római antikvitás, viking pogányság és kelta örökség) mind rövid, kontextualizáló bevezetéseket kapnak, amelyet az egyes dalszövegek elemzése követ. Ezek listája összesen 85 tételt számlál,

kiegészítve egy sor zenekarnévvel, amelyek igyekeznek a nevezett kultúrák nyomait feléleszteni.

III. Eredmények

Az összeállított korpusz (a téma szempontjából jelentős, válogatott anyagról beszélünk, hiszen a metal folyamatosan fejlődő és változó szubkultúrája által kitermelt anyag áttekintése szinte lehetetlen) elemzése után annak három rendszerben történő csoportosítására jutottunk: 1) a feldolgozott mítoszok kategorizálása meghatározó téma/motívum alapján; 2) a dalszövegek kategorizálása azok jellemző megközelítése alapján; 3) az egyes zenekarok és/vagy dalok az ókorban való elmerülésének fokozatai.

1) *A feldolgozott mítoszok kategorizálása meghatározó téma/motívum alapján:* hét különböző kategóriát figyeltünk meg azon mítoszok között, melyek inspirálják a metal zenészeket. Megosztott első helyet foglal el két téma: a) egy isten kultusza/alakja; és b) mítoszok, melyek háborúról és hősiességről szólnak. A két második helyezett a listán: c) teremtéstörténetek; és d) az isteni hatalom ellen lázadó alakok történetei. Utánuk jönnek e) halál és a túlvilág mítoszai; valamint f) a világvégét előlegező történetek¹ és végül, de nem utolsó sorban g) románc és tragédia.

2) *A dalszövegek kategorizálása azok jellemző megközelítése alapján:* A) (Anti-)keresztény (-vallásos) tartalom, 15 dal; b) egy történet újra elmesélése, 33 dal; c) egy történet újraírása vagy kiegészítése, 18 dal; d) egy történet aktualizálása, 19 dal.

3) *Az egyes zenekarok és/vagy dalok az ókorban való elmerülésének fokozatai:* öt szintet különböztetünk meg. 1. szint: egy mitikus/vallási téma a zenekar vagy zenész

¹ N.b. Sátánista és keresztény témák nem kerültek be e kategorizálásba.

művésznevének megválasztásához nyújt inspirációt, 33 tétel; 2. szint: egy mitikus/vallási téma albumcím megválasztásához nyújt inspirációt, 32 tétel; 3. szint: egy dal (vagy teljes album), amely mítoszokkal foglalkozik, 72 tétel; 4. szint: mítosz szövegének eredeti vagy lefordított változata megjelenik a dalszövegben, 9 tétel. 5. szint: ókori rituális díszlet alkalmazása az élő fellépések során; mivel a performativitás nem volt témája a dolgozatnak, ezért nem került körülményre, de későbbi munkához kiváló talaj lehet.

Általános összefoglalásként elmondható a disszertáció eredményeiről, hogy mind a választott témák, mind a retorika, amely segítségével feldolgozzák a zenészek a különböző mitológiai és vallási témákat együttesen arra tendál, hogy a „*mitologikus metal*” koherens része a heavy és extrém metal által elvárt igazodási rendszernek, az alapvető értékek, tehát a lázadás és a hatalom folyamatos szem előtt tartásával. A dalszövegek elemzése bizonyította számunkra, hogy egy, a zene által meghatározott szubkultúrában a szövegiség jelentősége talán alábecsült. A disszertációt záró interjúelemzések, amelyek a dalszövegekkel és mitológiával való kapcsolatot taglalták, megmutatták, hogy sok esetben a szövegnek legalább akkora a jelentősége, mint a zenének, esetenként a zenét használva a tárolóedénynek, amelyben el kívánják a zenészek juttatni az ókorból merített szövegi üzenetüket. További eredmények érhetőek el a képi (pl. albumborítók, zenekari fotók) vagy a zenei és performatív dimenzió vizsgálatával, amelyek együtt rajzolhatják meg a „*mitologikus metal*” teljes portréját.

IV. Publications related to the research topic

- *Vallásközi párbeszéd a (metal) zene nyelvén – Az Orphaned Land karrierje = Vidimus enim stellam eius...*, szerk. SZÁVAY László, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2011, 100-108.
- *Rajtunk a Vízözön – Egy ősi történet új funkcióban?* (co-author: KŐSZEGHY Miklós), *Egyháztörténeti Szemle*, 13/1 (2012), 25-45.
- *Kozmogónia és theogónia Tolkien világában – Az Ainulindale és a Valaquenta mitológiai rétegei = J.R.R. Tolkien: Fantázia és erkölcs*, szerk. dr. PÖDÖR Dóra, NAGY Andrea, FÜZESSY Tamás, Budapest, Magyar Tolkien Társaság, 2012, 37-47.
- *Prometheus, avagy a posztmodern Frankenstein. Áthallások: mítosz, film, irodalom*, Apertúra, 2015. tavasz (elérhető: <http://uj.apertura.hu/2015/tavaszyar/fejes-prometheus-avagy-a-posztmodern-frankenstein-athallasok-mitosz-film-irodalom/>)
- *With the Music of Satan on the Side of God – The Aesthetics of Christian Metal Music = Hiszek, hogy megértsem*, szerk. GÉR András László, JENEI Péter, ZILA Gábor, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2015, 301-308.
- *Mesopotamian Magic and Demonology in the Lyrics of Melechesh = ICONEA 2012-2015*, ed. Richard Dumbrill, London, ICONEA Publications, 2016, 1-12.
- *Modern skáldok*, *Szépirodalmi Figyelő*, 2017/3, 47-58.
- *Strangers of Popular Culture – The Verbal and Pictorial Aesthetics of Mythological Metal Music*, *Acta Universitatis Sapientiae Communicatio (De Gruyter Open)*, 2017 (4), 37-60.